

Pokolkerék

A Fürtfejű magához hívata Ágoston hajnalán, mindjárt a barétközi nagy ásás harmadnapján, ama kerékmű irányzója nemde te valál, kérdé, s választ nem várva, repülésünk vízfakasztó varázsjátéknak nevezé, s kétszer is kérelé, ama hasznos játék sok-sok okát mi ásózók vajon megmondhatnánk-é, s mit úgyan, szálldosva végbe vivénk mi módon világra arra elménk? – Szabadulásunkat erősen megreménylénk, ennyi vala csupán az titkok titka, miről uraságod az imént oly ritka türelemmel faggata, hallatám hangom, de az úr ezt már elfülemlé, s fedetlen fejit egy plánum fölé hajtva mélyülő hangon az rouage-ok helyeit sorolná, ám Csicsó neve után elméje megmakacsoda: hogy is mondád, mi a csuda? – Hát uraságod miként gondolta ez pocsbéli geographiában okni, hahogy az güblis házbul szokott volt ez mocsolyákra csupáncsak szájongni, kiáltám, s ez utolsó szóra a Fürtfejű megharagva, az plánumra nagyot csapva visszhangzá: szájongni, szájongni, mondád, netántán elvárnád, hogy tarajos cristatusként magam limbusokban mártóztatnám, s én szavát nem figyelve imigyen folytatám: Csicsónál forog Lujza – nevét Kalányos hajcsár lappvirága után kapta –, mit Remancnál állítanak annak neve Mándá – ígyen hívják az utcai nőt, kin a szondi Ádám szégyent teve s a rabszolgálat okán nászra nem léphetett véle –, Nadályosnál csattog haragos Nadina – e nevet viseli Nepergaty rendész csúfságos leánya –, Pangár kerekke Panca – Panna, szép csöcsű Panna... –, és rossztói Rosalie! neve onnan jöve, az taposók láták, tóban locsikázik Rézmánnal cigánylány Róza, akárha ciliciumtul szabadulna, lila szoknyáját a bozótra úgyan veté, és az trombitást ádázzal éteté, ki – ez fütől-é? – a rouage-rul észvesztve még aznap a mélybe ugrott volt, s felnyársalá a kerék zápja...

Az tudós fejit tőlem elfordítva korsóbul kümmelt kortyolgata – e remédi-umtól oly erősen fűttetett indulata, hogy levettetett szájának minden zabolája –, berzsenyes szemmel zúgolóda, az építést fundáló urakrul, beértve a csá-

szárt is, nagysok ocsmányságot monda, mindazért fejít vették volna, hahogy bárki meghallaná. Tán ez okbul végre megneszűde, s magát öszveszedve iménti manérját megszegyenelé, s asztalához lépni szívesite, pohárkába az nedűbül nékem is töltve s az sok böcsmélést befejezve az chenalépítés hasznosságát ösmérteté, s beszédje mihamar az rouage-ok alkottatásának módusára átkanyarga. – Ama monstrumot nem-é egy föstményről rajzolád? Az öntéseknek miféle számokat adtál volt, nem-é akarattal, hogy annyi száz ember szörnyetholt, nem-é parancsolatra tevéd, mondd? Parancslód ki volt? – Elszörnyülék. Az nagyagyúnak hátat fordéték, az taposógépekrül több szót senkinek sem ejték, az güblis házba többé bé nem lépék, hanem az ásózókhoz visszatérék, Kígyószisznél érem utol őket, hol köztök elvegyülék, mint társi közt a varsábul szabadult kárász.

(Boglyas fejű férfi – a Fürtfejű? – arc, kéz, láb nélküli – befejezetlen? – ábrája alatt az ásókerekék rajza fekete tintával készült, jelezve cifrázott barna betűkkel: Lujza, Mándá, Nadina, Pancsa, Rosalie. Mintegy két centivel a rajzok alatt öt égésnyom látható, valamennyi átütötte a papírt.)

Jolán alkonyultán felpiperézett híres vendégek, kik Béts szívébül, úgy mondák, a vízépítés erányítóiként magátul a császártul jövének, a güblis ház árnyékában a Fürtfejűvel pihenének, s otkolonyos parókájuk útviseelésben megkócult hajhurkát igazgaták, gyöngyfüzérekkel hintett asszonynépnék fecsegének a somszín bordói fölött, és a hölgyek pudros orcájok feléjük fordéták, s akár gyöngyöstyúk ha fejít a szóródó mag felé tartja, nyakuk merevítve lesék a szót, mi nem vala más, mint hosszú hanta, das ist ein billiges Unternehmen, und eiligt wird es sich auszahlen, hallgatám az martról, hol lón nékem is rövid kiüdülés, ugyan ösmét rabok felvigyázására valék bízva, kik felgyültének a csolnakoknál mik az óbori muzsikamestereket odaszálléták, s ezek az fenti urak szórakoztatásához éppen a furollyákat és a hangosfákat és a gordonokat próbálgaták a homokos vízszegély fölött ütemre dobbantgatva, midőn túlfelől, a remanci rétről a taljánok feldalolának, tranquilla bandu, pobera mischina, nyugodtan megyek, szegény és nincstelen, ez itt követ engem gonosz szándokkal, becstelen... ki gyötör minket kegyetlen... nem is sejtí, hogy Isten a rosszat eltörvénykezi... És az hölgyek, mert a dallást nem érték, szájok csücsörgetve a halandzsát leinték, és míg a hangászokban az ének halatán megfagylyalóda a kotta, ó, mily szép ez ösmeretlen nóta, sóhajtozák a pihegő keblek, mitül a bor megrezdüle a könnyű üveg pohárban. A Fürtfejű, ki a Divina comediát Rómában fejbül megtanulta, asztaltul pattanva hajcsárért ordéta s verést parancsla, hájkóros Mátus töstént korbácsért nyúlt, és indult

Remanc felé nagy hasát felfogva, s mint konyhán a vízgőz, mi a földöt emelgeti, sipolygott tüdője a remanci mart felé futtában, szintoly nemkésve pattanának az martra a polizeiók hármassorban, s a remanci rétrül az ütlegetésre és a jajgatásra a vízi madarak szerterebbenének. S akkor Sikárnál folytatóda az ének: lássátok, testvérek, rajtunk az ország-világ terhe... És mérhetlen csönd lőn Remancnak, Sikárnak, Hódhátnek, Sáring langy vizének fölötté, ideköltöze a világ minden csöndje, vélém, Sáring martján megdermedt tőle az erdők levele s minden nádszál és a mart minden növénye, és akkor, mint kit bírái szólni engedtenek végre, Sáring vize felhörrent ama hosszú csöndbe, és attul a hangtul mindenek, kik ott üdözének, elsemmisedének. Vala az oly ösmeretlen zaj mindenikének. Pedig csak a sárga köd emelkedett a víznek fölébe: kérészek szálltak fel nászra ama estének előtté, s ha hinném a remanci pórnép mendemondáját, állítnám, a mélyből az rovarokban felsereglett a vízbe fült szerelmesek lelke. És ama élő köd eltakará a sikári ásózókat, és lőn tőle a hajcsároknak rövid vakulása, sásosban szétfutása, iszapba fulladása, és az éneklők a veréstül megmenekvének. És a vízépítés erányítói a nagy röpüléstül oly nagyon megrémülének, hogy az rovarok felé szünetlen csapkodának, sikító hölgyeket feledve, poharat feldöntve rikongának, was ist das... was für ein Scherz..., was für ein Unglück... mach ein Ende, lármájukból csak ennyi elegyült a nagy zizegésbe, s hogy a Fürtfejű segítségül nevemet kiáltá, meg se hallám, s midőn ama röpdésők seregletének lőn végnyugovása, a nagysokaságú rovarostek tösténti seprésére parancsla az güblis háznak körülte, praecceptumát én bizony pirontság nélkül elfülelém, pedig az keleti nagyobbik ablak firhangját mintha Olyana grófnő lebbentné, jól látám, ő állott ottan, szeléd kezének gyöngéd mozdulását felösmerém, ám hogy jobban megszemelém, nem vala az ablaknál senki, csak a szellő surrant által a setétlő szobán. Mindent odahagyva indulék nyugatra, a csicsói fakiülte martra, s holdkeletkor hajlékomban lenyugvék. Az éjjel pedig sokféle álmokat láték. Vala köztök egy gyönyörületes játék: vízirovar valék, iszapbul rajjal fennen szállék vizeknek fölötté, és a meghaláshoz közelíték, ahogy felfelé repdesődék, a főlhőig, hol Olyanámmal szerelemnek igencsak örülék.

(A güblis ház ablakát barna tintával rajzolták, felét halványlila folt fedi, a fehéren maradt részen nőalak körvonalai bontakoznak ki. Az ablak alatt apró betűkkel: Szeléd kezének gyöngéd mozdulását felösmerém.)

Százhetvennyolc napja, hogy az Nagy Kerékmű Sáringot a csicsói martnál megérinté, s a Koldus, a bicegő barát, ki az egész felturkált martokon a véggyöngült rabokat imával segélé, öt napja el nem hallgattatja szavát arrul, hogy a vízépítői próbálat rosszul sikeredett, mint a tarack magva, ha a szél a mezőháton szerteszórja, Rossztótól Sápérdig s onnan is túlra a baj a Koldus által serényen szertehirdtetett, a csapás, ami a fő vízágynál megesett: a Nagy Folyótul innen, Sebes fokán Keresztelő János hajnallásán az első csege leüttetett, ám épp hogy onnan Tiltóig a medret megvonta három kerék, a felszaporítást a Nagy Folyó vizei tovább nem tűrheték, s mert gyöngé volt a rekeszték, a zúgót a sodrások darabokra feszíték, a gátföldeket mind általtörék, magasba szökött az frissen vájt ágybul az Chenal, dördülve marthoz torlott onnan a víz, és Zörgőt, hol jobbágyimmal egykor magam is ásattam volt, vihederek verdesték, eltűnt benne a három kerék és minden rab, kik rajtok a lábítókat lépték. – Ha látnátok tanyánktul künnebb a pusztulást, kiáltá a Koldus a sápi limbusbul, s kezét magasba tartva folytatá: sorsát e földön mire végzi fajtánk, kérdék tőlem bűnvallatóim, a kivágott sok fák! Remancról általszólék hozzá, szájambul is Lenau folytatá: ...áll bennem szilárdan, hogy amit tettem, soha meg ne bánjam... – Úgy-é, harsogá vissza a túlnani martrul, a természet bizodalját te is elárulád, az Inzsellérel és a bétsi hajporosokkal ellene összesugdoztatok, földvájást, kereket, vízerányt előre megrajzoltatok, elfigyelve a természet haragvását és azt a temérdek szörnyűséges halált! –, és orcámra veté e rabságos baromlét minden kínját, a pocsvájók cserbenhagyását, midőn, hányá szemembe, az güblis házban és a denunciánsok putrijában lelém tanyám, és társim ott mind megtagadám, a fiamra is spionkodám, ki itt ásott volt vélem s aztán eltűne, és hogy látom-é a sívó föld tág terünkön túlnani tágulását..., és ígyen feddőzgete engem, és kénytelenítetttem visszafelelnem: Isten így találja rendben, s most figyelni csendben, jó erányban léssen-é munkánk...

Hol ásózással s kerékjártatással tölténk üdönk, a rossztói sárréteken innen a punruvetuki martig úgy érzénk, a körköri világ maga a mérhetlenség, s abban mi történés megesett, arról hallomás a rabnak nem engedtetett, mert az napságtul fogva, hogy rabságba esénk, esztendők múltanak, feledségbe ment volt korszámlálás, üdő, s már az igazságot sem tisztelénk, nemhogy a más martokat túrók sorsáruul elmélődnénk. Rossztón túlnan csupán a Koldus – egyszer – járt volt közülönk, s mert sokáig tartott volt az ottani rabok lelkiképpen jámborítása, hogy a Nagy Folyóbul csordogál-é majdan az Chenal, avagy a mondabéli Musztong tava léssen-é forrása, felderíteni nékie sem volt kilátása, és hogy a Túlnani Törvények Terén általfolyva léssen-é a kétágú Kisebbik Folyóba jutása – ezt két forrásból két folyó táplálja, s Kettössipnak emlité a monda –, avagy a végtelenbe eránylik-é a Canalis sodrása, hogy a Semmit általfolyja, légyen annak átfogó hálója, minderről senkinek sem

volt biztos tudomása. Ámde régtől terjede a fáma: a vizek zabolázása az Inzsellér és a Fúrtfejű fölös vállalmánya. És mint esztendő múltán megtudám, az Canalis ásása igrven történék: Sebestül Rossztóig a fizetettekkel forgott volt négy kerék, onnan Locsogóig mi, rabok s az adósok öt rouage-t hajtani kénytelenülénk, majd az új vízásra szerént Játszóréten, Senkiláltán, Tüskésen, Gyepesen által a Túlnani Törvények Terének nyugati széléig kerülénk, hol az úttalanságtul oly felfordultságba esénk, hogy a rabok maradékának belezavaroda a lelke.

A Canalist Pangártul a Kisebbik Folyóig Szent Pál nyomán öt rota ássa, parancslá papírra ma a Fúrtfejű, midőn tollnok híján nékem volt toll alá mondatolása, s hogy ezt leírák, a végét csaknem elfülelém: légyen Pangártul délkelet erányban Sáring libramentumának békén hagyása.

(Fekete tintarajz: baloldalt kanyarog a Nagy Folyó, dél felé folyását hullámos vonalú nyíl mutatja. A bal parton a vízgát és a csatornameder között a folyóval párhuzamos vastag fekete vonal a duzzasztótábla, körülötte számtalan apró emberalak. A rajz alatt lila tintával: Az első csege leüttetett.)

Jakab havának Abdon napján a Fodrásznak megüzeném, ülünk össze egy szóra gyűlölségét elrontani végre. Déltől vártam reá a Kosbor rét peremén, mindhiába, és közben hogy mint vastagszik az árnyék, folytonvást azt figyelem, s az üdő múlásával az erdő setétje egyre csak nyúlott felém. Vajh tisztább-é a büntül tisztult lélek, mint azé, ki a bünt meg se ösmeré, egyremásra ezen járt volt elmém, midőn a lecsupasztított túlnani mart omlós útján a setétben Olyanamat észzevevém. Átalúszerék hozzá, szenvedelem el nem leplezhetém, amiolta őt az güblis ház ablakában látni vélém, öleiben rángani, véle szerelemben keveredni igencsak megéhülék. És hajlongék előtte reszketőn, szólétám többször is, tu déesse, mezővirágom, szeretóm, ám ő útját folytatá, amit mondék, füleivel meg nem hallathatám. Álljon meg, madame, kiálték most már, hát nem ösmersz meg, én vagyok, Lothár. Ám az hölgy lépteit nemhogy nem lassétá, hanem az friss földhöz még sebesebben csapta oda talpát, s én futék utána, akárha lennék a csirregő párja csábtáncát gyönyöréllő madár, s szívem torkomban kalapált, midőn szoknyáját ölelém. És ékes szavaimnak még néhányat utána veték, ámde hogy ama főre felnézék, iszonytatost láték. A hígvleijű siketnéma lányka csúfságos szemébe és rapos orcájába tekinték. Szégyenmartan térdelék az gyermek előtt, ki maroknyi kölesért az ásózóknak odaadja testét, a nálunknál nyomorúbb nyomorék, s ő felfedé szutykos combját és a gáttöltésen hanyattdölve csupaszbombocskáját, ám én rajta szégyent nem tevék, hanem akárha Valérkámval levék,

az gyermeket az Chenalhoz vezetém, és szótlán vízében megförsztém. És őt meg nem érintvén útjára engedém a remédi kunyhóig, hol, mint mondák, egy ösztövér öszvérrel egymaga lakozik, s ha az pocsbéli járástul a lába megsajdul, az kushadt jószágon indul szerelmet osztani. Többé nem kerüle élém. De mindahányszor füzetkémbe írogatni a Túlani Törvények Terére, Angyaloshoz szökém, az lányka küszöbére ételem letevéem. Itt is, ott is, ennél is, annál is hál a kis cemende, hallám társimtul. Mégsem ösmer bünt a lelke, mondám nékiek.

(A lapot vízszintesen átszelő két párhuzamos vonal jelképezi a Chenalt. Az innesső partnál gyermeklány áll derékig érő vízben, ferde állású apró szeme, tátott szája debilitásra utal. A rajz alatt barna betűkkel: Az Chenal szótlán vízében megförsztém.)

Gyepes előtt mérföldre a sáradzó földbe erős cseget verének Lőrinc de-
lelésén, rekesztékül az Chenal törtető vízének, mit ígyen per partes, szaka-
szonként, a megvont mederbe terelének, hol tőle az világot a martok gátjai
védék. – Ám ez apró lépték, a próbálathoz még nem elég, nicht hinreichend,
zuwenig ist! – kiáltá a Fürtfejű az bétsi úrnak a túlsó martra, s Poncián haj-
nalán, az újabb partes elkészültével két tiltómű mellé bögét emelének oly
mód, hogy a csegetestbe jó mélyen alsó és felső kaput erőstének, közébkök a
mederbe egy kiszolgált dereglyét engedének, és sebtén megnyiták a felső til-
tóművet a Fürtfejű hórukkjára, s ígyen a siringló vizet az első bögébe ereszték,
s a kapu nyitásával töstént a csegetestbe zuborga a víz a hajónak alája, s
a bétsi úr hórukkjára az alsó kapu emeltével a lenti bögébe kerüle, s nagyot
nyikordula a dereglye. Onnan a további szakaszba engedve úgyan folytatá
útját, akárha ketrecből a Vedrik-tóba szállott hattyú lenne.

Mialatt a marton felgyűlt nézlők, ásózók és az Pancsa nevű rouage-t tapo-
sók sováb és sokféle nyelveken kiáltozának, s az bétsi urakkal örömben oszta-
kozának, nem vala szívem a helyén, hanem vala ottan eleven szén, szünetlen
azon elmélődém, eztán miként jutok által észrevétlen az sok újabb csegen az
angyalos kőhöz a Túlani Törvények Terén, hogy folytassam ottan liberkéem,
a világot már nem ösmervén, embertül, állattul, állatembertül, pocsbéli sok
szörnyektül halálomig félvén, rendetlen pokolmindenségben ama édes nyel-
veken rendet teremtvén, ásásim, verekvésim, hazugságim, sárréti ázásim és
sok bűnös tettemim s ízes vacsoráim és szerelemben hálásim és benne létem
minden okait és célját eme nyelveken felfedni igyekvén. Hogy e rabságos sár-
golyót taposók, emberbőrben élők, fennenmaradásért és gyarapodásért szü-
netlen önnön chenale medrét törők, pokolkeréken énségüket megösmerők és

ösmét elveszejtők létének értelmét poklos limbusomban folyvást fejtegetném. Miként látogassam eztán irhába bújtatott füzetkém?

Mellette állék, midőn ráfigyelék: harmincöt napja Morengónál von Melas báró a franciákat sikertelenül veré, s katonáinkat konzuluk Itáliából kiűzé, mondá a Fürtfejű ama bétsi előlülőnek, merthogy nékie éppen akkor hozá egy polizei a hírt. Bangó fővel kiszámétám: a kérészek szállása előtt történt vala az, Nagy Vazul napján. És elgondolkodám a népek nagy sok háborúján, a háborús emberek végetlen sorban vonulásán e világtest minden táján eleddig és most és majdan az üdők számtalan évszázadán. Megborzongék. Mérhetlen rosszat láték. Feneketlen fekete kútba tekinték.

(Fekete tintarajzon kamarazsilip látható kelet felé folyó csatornán, amelynek mindkét partján emberek sokasága figyeli, amint a nyitott alsó kapun és tiltóművön túl egy hatyú úszik lefelé. A rajzhoz nem írt szöveget a szerző.)

